

Kalliola
OPISTO

Medialukutaito

Tekstin sisältö, Tekstitaidot, Viestintä ja Lukeminen

Kalliolan koulutus ja työllisyys

Jussi Keränen

kuvat: Pixabay ja Microsoft

OPETUS-JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Sisällysluettelo

Omat lukutottumukset	3
Lukemisen vaikutukset	4
Tekstilajit	5
Tekstityyli	8
Tekstien vaikuttamiskeinot	9
Tiedon hakeminen	11
Medialukutaito ja lähdekritiikki	12
Disinformaatio: Tarkoituksellinen väärän tiedon levittäminen.....	12
Klikkiotsikot.....	13
Valeutisen tunnistaminen.....	14
Viestintä verkossa	14
Netiketki:	15

Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit

KAPOS - kansalliset perustaitojen osaamismerkkit keskittyvät perustaitoihin. Merkkien avulla tunnustetaan työelämässä tarvittavaa osaamista. Hyväksytystä suorituksesta tulee merkintä KOSKI-tietovarantoon, ja Oma Opintopolku -palvelun kautta opiskelija näkee merkkinsä.

Tätä materiaalia voidaan käyttää merkistöön kuuluvien **Tekstin sisältö, Tekstitaidot, Viestintä ja Lukeminen** -osaamismerkkien suorittamiseen ja arviointiin.

Mitä sinulla tulee mieleen sanasta medialukutaito? Kirjoita niin monta asiaa kuin keksit

Omat lukutottumukset

Pohdi ja vastaa sitten kysymyksiin

Missä, milloin ja minkälaista tekstiä luet?

Luetko paperilta vai laitteen näytöltä?

Kuinka usein luet?

Ovatko lukutottumuksesi muuttuneet vuosien aikana? Jos ovat, miten?

Lukemisen vaikutukset

Pohdi ja kirjoita: Millaisia vaikutuksia lukemisella on? Ovatko erilais-
ten tekstien vaikutukset erilaisia? Voit käyttää nettiä apuna mutta
muista lisätä lähteet.

Totta vai tarua?

Kaunokirjallisuuden lukeminen haastaa aivo- jen toimintaa enemmän kuin kuvien katselu tai puhuminen	Totta ☐	Tarua ☐
Kirjan maailmaan uppoutuminen vahvistaa sosiaalisen läsnäolon tunnetta	Totta ☐	Tarua ☐
Tieto jää paremmin mieleen näytöltä kuin paperilta.	Totta ☐	Tarua ☐

Lähde: Suomen Kuvalehti [https://suomenkuvalehti.fi/tiede-ja-teknologia/kirjastokortti-pidentaa-
ikaa/?shared=1028471-e6f8616f-1](https://suomenkuvalehti.fi/tiede-ja-teknologia/kirjastokortti-pidentaa-ikaa/?shared=1028471-e6f8616f-1) viitattu 27.1.2025

Tekstilajit

Tekstejä on monenlaisia ja eri tekstejä käytetäänkin eri tarkoituksiin.

Esimerkiksi uutinen on **kieleltään, tavoitteiltaan ja pituudeltaan** hyvin erilainen teksti kuin vaikkapa novelli.

- **Uutinen** pyrkii tuomaan tiivistä tietoa maailman tapahtumista ja kuvaamaan niitä niin kuin ne ovat tapahtuneet. Uutisen tavoite on tiedottaa tapahtuneesta. Kielen on oltava ymmärrettävää yleiskieltä eikä kirjoittajan omien mielipiteiden saisi näkyä tekstissä. Uutisen kirjoittaja on usein journalisti.
- **Novelli** on lyhyt fiktiivinen kertomus, joka ei perustu ainakaan täysin tositahtumiin. Tavoitteena on tuottaa mielenkiintoinen lukukokemus viihtymis- tai ajanviettotarkoituksessa, herättää ajatuksia tai lisätä tietoisuutta jostain kirjailijan tärkeäksi kokemasta asiasta. Novellin teksti on kirjoitettu kirjailijan valitsemalla tyylillä ja sen pituus vaihtelee 1000–8000 sanan välillä.

Nämä eroavaisuudet tekevät niistä eri **tekstilajeja**.

Tekstilajit jakautuvat kahteen pääluokkaan: **Kaunokirjalliset tekstit** (fiktio) ja **asiatekstit** (fakta)

Kumpaan pääluokkaan seuraavat tekstilajit kuuluvat?

romaani, novelli, runo, näytelmä, artikkeli, essee, tutkimus, uutinen, kolumni, haastattelu, mielipidekirjoitus, mainos, blogikirjoitus

Kaunokirjalliset teksti	Asiateksti

Tehtävä: Tunnistatko tekstilajin

- 1) ”Aurinko oli laskemassa, ja metsän yllä leijuva sumu sai kaiken näyttämään epätodelliselta. Liisa puristi repun hihnaa lujemmin – hän oli kuullut äänen, joka ei kuulunut metsään. Sydän hakkasi, mutta hän astui varovasti eteenpäin, varjot tuntuivat liikah-tavan puiden lomassa. Oliko se vain mielikuvitusta, vai oliko hän sittenkin tullut liian syvälle?”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

- 2) ”Tuuli kulkee kallion kyljessä,
kuiskaa tarinoita merestä.
Aaltojen rytmissä vaiennut laulu,
kantaa toivoa huomiseen.”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

- 3) ”Paikallisessa koulussa otettu käyttöön uudet digitaaliset oppi-misvälineet

Tänään käyttöön otetut uudet digitaaliset oppimisvälineet muuttavat opetustapaa paikallisessa koulussa. Rehtori Maija Virtasen mukaan hankkeen tavoitteena on lisätä oppilaiden osallistamista ja tarjota yksilöllisempiä oppimispolkuja. Opettajat ovat saaneet koulutusta uuden järjestelmän käyttöön, ja ensimmäiset palautteet ovat olleet positiivisia.”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

4) ”Miksi kiireestä on tullut hyve?

Nykyään kiire tuntuu olevan merkki menestyksestä. Jos aikataulu ei ole täynnä palavereja ja projekteja, tuntuu melkein kuin ei tekisi tarpeeksi. Mutta missä vaiheessa tehokkuudesta tuli itseisarvo? Kiire ei tarkoita tuottavuutta, eikä jatkuva hässäkkä ole tae siitä, että asiat tehdään hyvin. Ehkä on aika hidastaa ja pohtia, mikä oikeasti on tärkeää.”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

5) ”Kouluruoan laatuun on panostettava enemmän

Suomessa on pitkään ylpeilty maksuttomasta kouluruoasta, mutta sen laatu on heikentynyt huolestuttavasti. Oppilaiden jaksaminen ja oppiminen kärsivät, jos ruoka ei ole maittavaa ja ravitsevaa. Kuntien tulisi panostaa enemmän kouluruokailuun ja kuunnella oppilaiden sekä asiantuntijoiden palautetta. Ei riitä, että ruoka on ilmaista – sen on myös oltava hyvää.”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

6) ”Oppimisen kognitiivisia prosesseja on tutkittu laajasti eri näkökulmista (Sweller et al., 2011; Mayer, 2020). Erityisesti kognitiivisen kuormituksen teoria (CLT) korostaa, että informaation esitystapa vaikuttaa merkittävästi sen omaksumiseen (Paas & Ayres, 2014). Digitaalisissa ympäristöissä multimodaalisuus voi tehostaa ymmärtämistä, mutta samalla runsas ärsyketulva voi myös haitata keskittymistä ja syväoppimista (Kirschner et al., 2018).”

Tekstilaji:

Mistä tunnistit:

Tekstityyli

Tekstityyli tarkoittaa tapaa, jolla kirjottaja kirjoittaa ja käyttää kieltä

Usein **tekstilaji määrittää tekstin tyylin**: Voidaan puhua esimerkiksi muodollisesta tai epämuodollisesta tekstistä

Aiemmasta tehtävästä huomasitkin, että esimerkiksi tutkimuksissa käytetty kieli on erilaista kuin tekstiviesteissä tai mainoksissa

Eri tilanteissa oletetaan siis käytettävän tilanteeseen sopivaa tyyliä

Tehtävä: Millaista tyyliä alla olevat tekstit edustavat ja missä yhteydessä niitä käytetään?

Hyvä rekrytoija,

Haen teidän avoinna olevaan ohjelmistosuunnittelijan tehtävään, joka julkaistiin LinkedInissä. Olen kokenut ohjelmistokehittäjä, jolla on vahva tausta sekä front-end että back-end teknologioissa...

Mullista päivittäinen energiankäyttösi!
Uusi EcoPower 3000 -aurinkopaneeli on täällä. Säästä rahaa ja suojaa ympäristöä – asenna jo tänään!

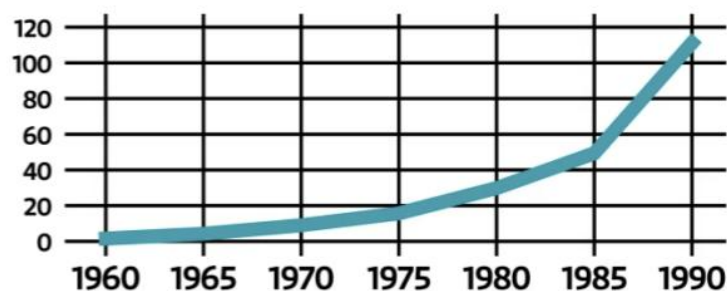
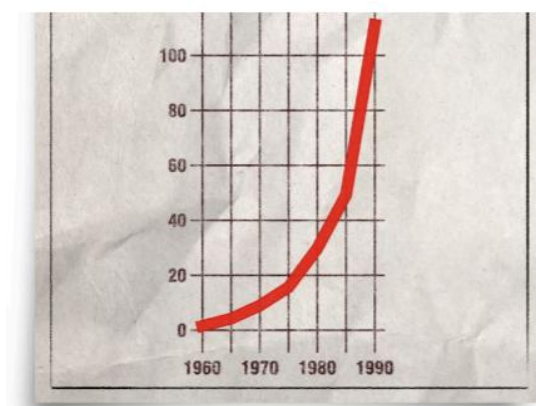
1. Avaa pakkaus varovasti.
2. Aseta laite tasaiselle alustalle.
3. Kytke virtajohto laitteen takana olevaan porttiin ja liitä toinen pää seinäpistora-

Tekstien vaikuttamiskeinot

Tunteisiin vetoaminen:

”TÄMÄ SALAKAVALA SAIRAUUS VIE VUODESSA USEITA HENKIÄ – SUOMALAISILLA KOHONNUT RISKI...”

Datan esittäminen tietystä valossa

”9/10 lääkäristä suosittelee”

Yksinkertaistaminen:

Meidän poliittisen puolueemme ratkaisu Suomen koulujärjestelmän ongelmiin on kuri takaisin kouluihin! Äänestä ja vaikuta!

Vastakkainasettelu:

He haluavat leikata – se ei meille käy! Äänestä!

Tarpeen luominen

”Tiesitkö, että suurin osa ihmisistä ei saa tarpeeksi D-vitamiinia? Onneksi meillä on ratkaisu!”

Mielikuvat

”Imuroidessa tulee kuuma, selkä kipeytyy ja pölyä jää aina nurkkiin. Uuden robotti-imurimme avulla sinä voit keskittyä elämästä nauttimiseen samalla kun lattiasi kiiltää. Tarjouksessa vain rajoitetun ajan!”

Yleisyyteen vetoaminen

”Kaikki tietävät, että veronalennukset edistävät talouskasvua”

Tarinallistaminen

”Kun Matti menetti työnsä, hän tajusi, ettei ollut varautunut taloudellisesti. Hän löysi ratkaisun sijoittamisesta – ja nyt hän elää unelmaansa.”

Uskottavuudella vetoaminen:

”Hei kaikki seuraajat, mun on pakko kertoa teille uudesta tuotteesta, joka on muuttanut mun elämän”

Tiedon hakeminen

Nykyään etsimme tietoa ensikäteen internetin hakukoneilla, joista suosituimpia ovat Google ja Bing

”Googlatessa” tulee kuitenkin olla tarkkana, sillä hakukone antaa käyttäjilleen erilaisia tuloksia riippuen muun muassa:

- Datasta eli tiedosta joka hakukoneella on tietoa hakevasta henkilöstä
- Maksetuista mainoksista
- Laitteen sijainnista

Alueellasi viime aikoina suosittuja hakuja voi tarkastella kirjoittamalla Googlen hakukenttään **”mitä”, ”miksi” tai ”miten”**

Kasvavissa määrin tietoa kysytään myös generatiiviselta tekoälyltä kuten ChatGPT tai Microsoftin Copilot. Niiden antamat vastaukset eivät kuitenkaan pidä välttämättä paikkaansa.

Googella ei löydä kaikkea: Esimerkiksi tieteellisen tekstin lähteiksi kaivataan vertaisarvioituja tutkimuksia, joita varten on olemassa omat tietokantansa. Googlen avulla ei siis pääse käsiksi kuin murto-osaan netissä olevasta materiaalista.

Tehtävä: Eri lähteiden vertaileminen

Etsi tietoa ketodieetin vaikutuksista terveyteen ja pohdi:

- Antavatko eri lähteet erilaisia vastauksia?
- Miten hakusanan muotoilu vaikuttaa hakutuloksiin?
- Mitkä lähteet olivat kaikista luottavimpia ja miksi?

Medialukutaito ja lähdekritiikki

Elämme informaatiotulvassa, jossa saavutettavissamme on enemmän tietoa kuin koskaan aiemmin.

On kuitenkin tunnistettava, että verkossa kuka vaan voi julkaista lähes mitä vaan. Näin ollen informaation sekaan eksyy myös merkittävät määrät **misinformaatiota, disinformaatiota, valeuutisia** ja **muuta huijauksia**.

Misinformaatio tarkoittaa väärää tietoa

Disinformaatio: Tarkoituksellinen väärän tiedon levittäminen

Verkossa mielipiteet voivat näyttäytyä faktoina ja lähteet olla tekais-
tuja tai epäluotettavia.

Internetin syötteessä väärää tietoa voikin helposti luulla todeksi ihan huomaamatta. Sosiaalisessa mediassa väärä tieto leviää helposti ja nopeasti. Kuvan manipuloiminen, lavastaminen ja kontekstista irrottaminen on nykyään yksinkertaista. Olennaista on myös se, mitä pääte-
tään jättää kertomatta.

Virheellisen tiedon levittämisen taustalla voi olla pyrkimys vaikuttaa tai ajaa jotain poliittista agenda.

Tähän kun lisäämme keskustelupalstat ja sosiaalisen median mahdollistaman jakamisen, voi vääräkin tieto lähteä leviämään uskottavana faktana laajalle yleisölle.

Klikkiotsikot

Myös yleisesti luotettava media voi osaltaan sortua misinformaation levittämiseen: Niin sanotuissa klikkiotsikoissa uutisen otsikkona on jutun tunteita herättävin, muttei informatiivisin osa.

Tunteiden herättäminen tapahtuu usein väärin ymmärtämisen kustannuksella.

Sosiaalisessa mediassa nämä otsikosta poimitut väärät tulkinnan leviävät niin, että suuri osa uutiseen törmääjistä ei edes lue kyseistä juttua.

Tehtävä: Etsi verkosta klikkiotsikko ja vastaa kysymyksiin

Mitä tunnetta klikkiotsikolla pyritään herättämään?

Vastasiko jutun sisältö otsikkoa?

Valeutisen tunnistaminen

- Kuulostaako uutinen liian hyvältä (tai huonolta) ollakseen totta?
- Milloin artikkeli on julkaistu?
- Vaikuttaako kirjoittaja objektiiviselta vai onko juttu esitetty vinoutuneesta näkökulmasta? Kuka on kirjoittaja?
- Onko artikkeli kirjoitettu niin että se herättäisi vahvoja tunteita? Millaisella kielellä se on kirjoitettu?
- Mieli pide vs. fakta, tarkista lähteet!
- Utisoivatko muut sivustot samasta asiasta ja miten?
- Mitä kautta törmäsit artikkeliin?

Viestintä verkossa

Verkossa voi viestiä monella tapaa ja monia väyliä pitkin

- **Synkroninen viestintä** on samanaikaisesti tapahtuvaa viestintää. Pikaviestimet ovat käteviä välineitä tällaiseen reaaliaikaiseen verkon välityksellä tapahtuvaan jutusteluun. Pikaviestimiä ovat esimerkiksi WhatsApp ja Facebook Messenger
- **Asynkroninen** viestintä on puolestaan vastavuoroista viestintää, joka ei tapahdu reaaliajassa. Hyvä esimerkki tästä on sähköposti ja keskustelufoorumit.

Sähköposti, viestit, sosiaalisen median tilapäivitys tai kommentti ovat tekstilajeja siinä missä artikkelit, romaanit ja uutisetkin.

Sähköpostia käytetään usein virallisempien asioiden hoitamiseen. Siksi sähköpostin kirjoittamiseen onkin olemassa omat suosituksensa:

- Selkeä ja asiallinen aihe
- Tervehtiminen
- Arkinen kohteliaisuus ja käytöstavat
- Asia on kirjoitettu yhteen viestiin
- Terveiset, keneltä viesti on

Netiketti:

- Vaikka viestintä sosiaalisessa mediassa on vähemmän muodollista kuin vaikkapa sähköpostin kirjoittaminen, on hyvät käytöstavat hyvä pitää mielessä.
- Netissä vuorovaikutus voi tapahtua anonymisti tai tunnistamattoman käyttäjänimen suojissa. Tällöin arjen vuorovaikutustilanteiden käyttäytymissäännöt saattavat helposti unohtua.
- Jos emme tunne toista käyttäjää, näe tämän eleitä tai kuule äänenpainoa, jää tulkittavaksemme pelkkä teksti. Pelkästä tekstistä rakentuvaa viestintää on taas erittäin helppo tulkita väärin.
- On hyvä muistaa, että käyttäjänimen takana on aina toinen ihminen. Lähesty verkossa tapahtuvaa vuorovaikutusta niin kuin tavallista kasvokkaista keskustelua. Samat hyvät tavat pätevät myös verkossa.
- Esiinny verkossa aina omana itsenäsi